

آسیب‌شناسی آموزش در کلاس‌های چندپایه، بررسی فرصت‌ها و

تهدیدها (بررسی موردی شهرستان ماکو)^۱

حامد زینالپور^۲

داریوش زینالپور^۳

چکیده

در آموزش و پرورش شرایط متنوعی وجود دارد که متفاوت از یکدیگر بوده و برنامه‌ریزان به‌ویژه معلمان به مقتضای شرایط می‌بایست کار یاددهی و یادگیری را پیش ببرند. یکی از این شرایط که در آن معلمان می‌بایست به فعالیت ادامه دهد، وجود مدارس کوچک با کلاس‌های چندپایه است. عوامل جغرافیایی و پراکندگی روستاها، کمبود منابع انسانی، کمبود دانش‌آموزان واجب‌التعلیم، مهاجرت روستاییان و عوامل اجتماعی، اقتصادی از جمله عواملی هستند که باعث به‌وجود آمدن کلاس‌های چندپایه شده‌اند. هدف مقاله حاضر بررسی فرصت‌ها و تهدیدهای کلاس‌های چندپایه می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه معلمان چندپایه شهرستان ماکو تشکیل می‌دهند که از این میان تعداد ۲۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی به‌عنوان نمونه انتخاب شد. نوع تحقیق بر اساس اهداف تحقیق، کاربردی و شیوه بررسی بر اساس طرح تحقیق، توصیفی - تحلیلی انتخاب گردید. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌هایی پژوهش علاوه بر مصاحبه با معلمان از شیوه مطالعه منابع کتابخانه‌ای که شامل اسناد و مدارک رسمی آموزشی، نتایج تحقیقات و مطالعات تطبیقی است، استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از این است که کلاس‌های چندپایه در

۱. تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۱۲/۲۸ تأیید نهایی: ۱۴۰۱/۰۹/۱۹

۲. کارشناس ارشد علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی، آموزگار ابتدایی شهرستان شوط (نویسنده مسئول)

hamed_zeinalpoor@yahoo.com

۳. کارشناس علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، آموزگار ابتدایی شهرستان شوط، ایران

عین داشتن محاسنی همچون بالابودن میزان رشد اجتماعی، سازگاری محیطی، بیان عواطف، روحیه همکاری، پختگی رفتاری دانش‌آموزان، معایب زیر را هم دارد: کمبود وقت، فقدان تجهیزات آموزشی، ضعف بنیة علمی، سنگینی حجم کار مدیر آموزگاران، فضای نامناسب آموزشی.

کلیدواژه‌ها: آموزش، آسیب‌شناسی، کلاس‌های چندپایه، یادگیری.

۱. مقدمه

با وجود اینکه در سرمایه‌ای بودن هزینه‌های آموزشی و نقش و اعتبار آموزش و پرورش در تشکیل سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و رشد و توسعه جوامع، تردیدی نیست؛ نظام آموزشی به دلایل مختلف در نیل به اهداف خود با چالش‌های متعدد دست‌به‌گریبان است؛ یکی از این چالش‌ها، وجود تعداد قابل توجه مدارس و کلاس‌های چندپایه است. کلاس چندپایه در تعریف، کلاسی است که در آن چندپایه تحصیلی در مقطع ابتدایی به طور هم‌زمان در یک کلاس تشکیل می‌شوند و تنها یک معلم، آنها را آموزش می‌دهد. کلاس‌های چندپایه حدود ۱۵ درصد از مدارس ابتدایی کشور را در برمی‌گیرند که با توجه به روند روبه‌رشد مهاجرت روستاییان به شهرها و به حدنصاب نرسیدن تعداد دانش‌آموزان برای تشکیل کلاس‌های مستقل در مناطق یادشده، افزایش تعداد این کلاس‌ها در آینده اجتناب‌ناپذیر خواهد بود (جواهری، ۱۳۷۹: ۲۰)؛ به همین دلیل، لازم است متولیان نظام آموزشی کشور، در راستای ارتقای سطح کیفیت فعالیت‌های آموزشی در این کلاس‌ها اهتمام و با تدابیری مناسب از این وضعیت چالش‌انگیز، به‌عنوان فرصتی آموزشی در جهت افزایش کارایی این کلاس‌ها بهره‌گیرند. تجارب کشورهایمانند غنا و سودان، مؤید توجه وافر آنها به این کلاس‌ها و برنامه‌ریزی برای استفاده بهینه از این کلاس‌ها است (آقازاده، ۱۳۸۹: ۳). تشکیل کلاس‌های چندپایه در کشور ما و تعدادی دیگر از کشورها از روی ناچاری است، در کشورهایمانند آمریکا و کانادا، تشکیل کلاس‌های چندپایه به‌عمد، به دلیل تحقق اهدافی دیگر صورت می‌گیرد؛ صرف‌نظر از اسامی و عناوینی متفاوت که در کشورها و متون مختلف به پدیده کلاس چندپایه اطلاق می‌شود دلایل وجودی و علل تشکیل کلاس‌های چندپایه در کشورهای مختلف متفاوت‌اند. کلاس‌های چندپایه از طریق افزایش دسترسی کودکان به‌ویژه دختران به فرصت‌های آموزشی، نقشی مهم

را در کمک به کشورها در نیل به اهداف هزاره و در جهت کاهش فقر ایفا می‌کنند (شکوهی، ۱۳۸۵: ۹۵). این مدارس، اغلب در مناطق دورافتاده و محروم جهان، واقع شده‌اند که در آنجا معلمان در شرایطی بسیار سخت، زندگی و کار می‌کنند و از طرف نظام آموزشی نیز چندان حمایت نمی‌شوند (صافی، ۱۳۷۹: ۱۲). هرچند وجود کلاس‌های چندپایه در نظام آموزشی به‌خودی‌خود به‌عنوان یک چالش و محدودیت تلقی می‌شد، وجود مجموعه‌ای از مشکلات، مسائل و تنگناها، عرصه ارائه خدمات آموزشی را بر معلمان و مدیران آموزشی تنگ‌تر کرده‌اند؛ شواهد پژوهشی و نتایج تحقیق‌های مرتبط با این مسئله نشان داده‌اند که کمبود وقت، نقصان در تجربه و علم آموزگاران و عدم اطلاع آنان از شیوه آموزش و برنامه‌ریزی برای این کلاس‌ها، نامتناسب بودن ترکیب سنی دانش‌آموزان و رفتاری‌های خانوادگی آنان، کوچکی فضای آموزشی اغلب این کلاس‌ها، فقدان تجهیزات آموزشی مناسب در آنها، پرداختن آموزگاران این مدارس به وظایفی دیگر، نظیر مدیریت، امور دفتری و ... و عدم امکان توجه انفرادی به دانش‌آموزان این کلاس‌ها توسط آموزگاران از مهم‌ترین مسائلی است که مدیریت این کلاس‌ها را با چالش‌های اساسی مواجه ساخته است. با این حال، هرچند تشکیل کلاس‌های چندپایه در بیشتر کشورها از روی ناچاری است و اداره آنها همواره چالش‌انگیز بوده است، با مدیریت صحیح و کارآمد، این کلاس‌ها می‌توانند مزایا و منافع مثبت را برای دانش‌آموزان، معلمان و اولیای دانش‌آموزان در برداشته باشند. در این زمین ژاپن یکی از کشورهایی است که با تصویب قوانینی از جمله: «قانون اصلاح آموزش و پرورش در مناطق دورافتاده» و «گام‌های اضطراری برای مناطق دارای جمعیت پراکنده»، اقدام به تشکیل کلاس‌های چندپایه کرده است و سعی دارد استانداردها را در این کلاس‌ها بالا ببرد و به این منظور، مجوزهای خاصی برای افزایش حقوق معلمان این کلاس‌ها، تأمین مسکن آن‌ها، فراهم کردن وسایل حمل و نقل، امکانات بهداشتی، خدمات پزشکی و پرستاری برای معلمان و

دانش‌آموزان و افزایش سهم خزانه‌داری ملی برای توسعه ساختمان‌ها، ورزشگاه‌ها و مسکن معلمان در مناطقی که کلاس‌های چندپایه دارند، صادر شده است. همچنین بررسی‌ها در ایالات مختلف آمریکا نشان می‌دهند که گرچه روش گروه‌بندی بر اساس سن هنوز در حال توسعه است و مخالفت‌هایی با کلاس‌های چندپایه می‌شود، اما در برخی از ایالت‌ها، این کلاس‌ها برای متخصصان آموزشی یک انتخاب برتر است. در بسیاری از مدرسه‌ها، معلمان پیشنهاد ادغام کلاس‌ها را کرده‌اند و حتی دیوار کلاس‌ها را برداشته‌اند؛ زیرا معتقدند، افرادی که در جامعه و خانواده زندگی می‌کنند، چند سنی هستند و آموزش باید نمونه‌ای از زندگی واقعی باشد. بنابراین، برای این که کلاس‌ها انعکاسی از زندگی واقعی باشند، دانش‌آموزانی با سنین متفاوت می‌توانند در یک کلاس حاضر شوند (اسدی، ۱۳۸۰: ۴۶). در رابطه با تأثیرات مثبت و منفی کلاس‌های چندپایه یا بی تأثیر بودن آن‌ها بر فرآیند یاددهی - یادگیری، تحقیقات متعددی انجام شده است که به نتایج متفاوت و غیر یکسانی رسیده‌اند. برخی از آن‌ها استفاده از کلاس‌های چندپایه را در درس‌هایی چون قرائت، ریاضی و دیگر موضوعات فهمیدنی سودمند نمی‌دانند و برخی دیگر هم محدودیت‌هایی برای این گونه کلاس‌ها برشمرده‌اند. مثلاً این که: تفکیک دانش‌آموزان در کلاس دشوار است، فشار کار بر معلم زیاد است، به نیازهای فردی دانش‌آموزان کم‌تر توجه می‌شود، فضای فیزیکی کلاس برای همه گروه‌های دانش‌آموزی وسعت کافی ندارد و آن‌ها نمی‌توانند فعالیت‌های خود را تحت راهنمایی معلم انجام دهند. سیمون و یمن در تحقیقی که در سال ۱۹۹۵ منتشر کرد، ضمن بررسی ۶۵ تحقیق در زمینه کلاس‌های چندپایه که ۳۳ مورد آن در ایالات متحده انجام شده است، نتایج تست‌های استاندارد را در کلاس‌های تک پایه یا چندپایه مقایسه کرد و نتیجه گرفت که عموماً نتایج برابر هستند، در حالی که تحقیقات دیگر، تفاوت‌هایی را گزارش کرده‌اند. بررسی تأثیرات کلاس‌های چندپایه در کالیفرنیا نشان می‌دهد، این کلاس‌ها ضمن این که فرصت خوبی برای

انجام کار گروهی و برقراری ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر فراهم می‌کنند، رشد اجتماعی و درک متقابل آنان را نیز بالا می‌برند و زمینه ساز دوستی با دانش‌آموزان پایه‌های دیگر هستند که خود این امر سبب می‌شود، دانش‌آموزان به نظرات همدیگر اهمیت بدهند. بررسی‌ها در مجموع نشان می‌دهند، در صورتی که کلاس‌های چندپایه از طرف مسؤلان و والدین حمایت شوند، بسیار موفق خواهند بود. علاوه بر انجام فعالیت‌های گروهی، ارتباط دانش‌آموزان با معلم، در کلاس‌های چندپایه عمیق‌تر است. معمولاً دانش‌آموزان به مدت چند سال با یک معلم در ارتباط هستند و این فرصت مناسبی است تا دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر به افراد پایه‌های پایین‌تر در یادگیری کمک کنند و این امر باعث تقویت آموخته‌های خودشان هم می‌شود. همچنین، بر اساس تشخیص معلم، دانش‌آموزان این کلاس‌ها در بیش از یک امتحان دو نوبته ارزشیابی می‌شوند، و هر کودک می‌تواند به شیوه خودش یاد بگیرد و در مجموع استفاده از کلاس‌های چندپایه، از نظام مبتنی بر فرد یا پایه تحصیلی، مؤثرتر و ارزان‌تر است. با توجه به نتایج بررسی‌ها، تحقیقات و تجربه‌های متعدد، امروزه درباره تلفیق دانش‌آموزان سنین متفاوت در یک کلاس درس و تشکیل کلاس‌های چندپایه، موافقت عمومی و اجماع نظر به وجود آمده است (اسدی، ۱۳۸۰: ۴۷). شواهد تجربی نشان می‌دهد که در ایران آموزش چندپایه چندان مورد توجه مسؤلان نیست. به نظر می‌رسد این بی‌مهری به دلیل احاطه الگوی فعلی آموزش ابتدایی (کلاس‌های تک پایه) است. در صورتی اگر قرار باشد؛ آموزش چندپایه از قید و بندهای نظام فعلی آزاد شود و زمام امور را به عنوان یک روش آموزشی معتبر در دست بگیرد، نیازمند یک تغییرالگوست. دستاورد چنین الگویی، می‌تواند از طریق اصلاح سازمان دهی برنامه درسی، بهبود راهبردهای یاددهی-یادگیری، تهیه و تولید مواد آموزشی، اصلاح شیوه‌های ارزشیابی و تغییر نقش معلم با توجه خاص به تربیت معلم امکان‌پذیر است. بدین ترتیب تدریس چندپایه می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر آموزشی و اقتصادی،

آرمان های ملی را در زمینه آموزش و پرورش برای همه به ویژه در مناطق محروم و جذب پسران و دختران بازمانده از تحصیل، تحقق بخشد. نتایج به دست آمده از پژوهش صمدیان نشان داد که: مسایلی مانند مهاجرت روستائیان، تعصبات قومی، بالا رفتن سن ازدواج، کاهش جمعیت، پراکندگی روستاها، عدم تامین نیروی انسانی مجرب و افزایش نرخ تکرار پایه باعث شده است کلاسهای چندپایه در مناطق روستایی کشور گسترش یابد. شواهد فراوانی پیرامون چالشها و مشکلات آموزش در کلاس های چندپایه نسبت به آموزش در کلاس های تک پایه به چشم می خورد (محمدی، ۱۳۷۶: ۲۱). به عنوان مثال پژوهش شعبان نژاد و کرمی پورشمس آبادی (۱۳۹۴) نشان داده است که عوامل درون کلاسی و برون کلاسی (کمبود وقت برای تدریس، عدم برخورداری از تجهیزات و امکانات، نوع چیدمان، برنامه ریزی، زیباسازی فضای مدرسه، بی سوادی اولیا، تدریس محتوای مشترک پایه ها در یک جلسه، یکسان بودن محتوای برنامه درسی، تدوین دفتر ثبت شاخص های توصیفی و پوشه کار ویژه چندپایه، کمبود وسایل کمک آموزشی، عدم دسترسی به منابع آموزشی جدید و ناکافی بودن سرانه) در فرایند تدریس و کلاس داری تأثیر دارد (شعبان نژاد، ۱۳۹۴: ۱۰۵).

بشیری حدادان (۱۰۷-۱۳۹۲: ۱۲۰) در پژوهشی به توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس های چندپایه در دوره ی ابتدایی مناطق روستایی کلیبر در سال تحصیلی ۹۱-۹۲ پرداخته است. یافته های به دست آمده از تجارب و ادراک معلمان چندپایه و کارشناسان آموزشی نشان داد؛ کیفیت آموزش به دلیل عدم آگاهی معلمان با روش های تدریس ویژه ی این کلاس ها و برگزار نشدن دوره های آموزشی ویژه چندپایه پایین بوده و با مشکلات متعددی مواجه است که از مهم ترین آنها نداشتن دوره های آموزشی ویژه چندپایه، ضعف بنیه ی علمی دانش آموزان چندپایه، کمبود وقت آموزشی، کمبود سرانه، کمبود امکانات و وسایل کمک آموزشی می باشد. بشیری حدادان، ۱۳۹۲). اسدی، در تحقیقی، ضمن بررسی

مشکلات روش‌های موجود تدریس در کلاس‌های چندپایه در شهرستان گلپایگان، دریافته است که با وجود مشکلاتی مانند کمبود وقت، عدم آگاهی معلمان از روش‌های تدریس و شلوغ بودن این کلاس‌ها، می‌توان با ایجاد تحول در شیوه تدریس معلمان این کلاس‌ها و تقویت امکانات فیزیکی و آموزشی این مدارس به بهبود عملکرد آموزشی و تحصیلی دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه کمک کرد. همین‌طور هشت‌تجین و ساعدی در پژوهشی در این زمینه حل مشکلات کلاس‌های چندپایه و بهبود کیفیت یادگیری دانش‌آموزان را در این کلاس‌ها در گروه، استفاده از آموزگاران باتجربه برای تدریس در این کلاس‌ها، تشکیل کلاس‌های ضمن خدمت برای معلمان این کلاس‌ها، به‌حداقل‌رساندن تعداد پایه‌های هر کلاس، فراهم کردن تجهیزات و امکانات آموزشی و کمک‌آموزشی به مدارس، تغییر در حجم کتاب‌ها و ساعات تدریس متناسب با شیوه آموزشی کلاس‌های چندپایه، استفاده از نقش کمک آموزگار (خلیفه)، استفاده بیشتر از روش دانش-آموز محوری، دادن پاداش و حقوق و امتیازهای ویژه و درکل، توجه به رفاه و مسائل معیشتی معلمان و توجه به شرایط فرهنگی و جغرافیایی خاص هر منطقه، دانسته‌اند.

کوچکی و عباسی (۱۳۷۴) نیز، مسائل و مشکلات کلاس‌های چندپایه روستایی شهرستان بیجار را بررسی دادند و به مشکلاتی مانند عدم توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان در این کلاس‌ها، استفاده از کودکان در کارهای کشاورزی و سخت بودن شرایط جغرافیایی مناطقی که کلاس‌های چندپایه در آنها تشکیل می‌شوند و کم‌اثر بودن نقش راهنمایان تعلیماتی در اصلاح نارسایی‌های موجود در این کلاس‌ها اشاره و پیشنهاد کرده‌اند که برای افزایش کیفیت فعالیت‌های آموزشی از معلمان مجرب در این کلاس‌ها استفاده شود و برای دانش‌آموزان اول ابتدایی، بهتر است از معلمان بومی و محلی بهره گرفته شود. بحث‌های زیادی وجود دارد در مورد اینکه آیا دانش‌آموزان کلاس‌های تک‌پایه

موفقیت بیشتری را در مقایسه با دانش‌آموزانی که در کلاس‌های چندپایه آموزش دیده‌اند، دارند یا برعکس. شواهد فراوانی پیرامون تفاوت رفتار دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه و تک پایه در حیطه شناختی و غیرشناختی به چشم می‌خورد (خاکزاد، ۱۳۹۵:۶۶). طبق تحقیقات مایکوک (۱۹۶۷) کلاس‌های چندپایه محیطی را فراهم می‌کنند که در آن هر کودک می‌تواند رهبر و یا پیرو دیگران باشد. به‌علاوه زمانی که از دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر خواسته می‌شود تا به‌عنوان دستیار معلم با دانش‌آموزان کار کنند، ویژگی رهبری و اعتمادبه‌نفس آنان بالاتر می‌رود (Mulryan, 2007:130). کودکان کم سن و سال بیشتر به تحسین پایه‌های بالاتر می‌پردازند و دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر نیز بیشتر گرایش به این دارند که از دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر محافظت کنند (Maxwell, 2000:45). در بررسی تحقیقات قبلی، اگرچه بعضی نتایج حاکی از سودمندی بیشتر و بازدهی بالاتر کلاس‌های چندپایه دارد لیکن برخی از تحقیقات نیز وجود دارند که نشان داده‌اند که اثرات منفی نیز در کلاسهای چندپایه وجود دارد، البته در کنار آن بعضی تحقیقات حاکی از مشکلات معلمان در این کلاس‌ها است. نتایج تحقیقات بلام و دیوان در هندوستان نشان داد که در کلاسهای چندپایه به جهت اینکه دانش‌آموزان از سنین مختلف و سطوح تحصیلی متفاوت هستند، میزان پیشرفت تحصیلی را به حداقل می‌رسانند. مضافاً اینکه معلمان هم در ارائه مطالب دچار مشکل هستند (Blum, 2007:210). همچنین ماسون تأثیرات منفی کلاس‌های چندپایه را در حیطه شناختی و پیشرفت تحصیلی بررسی کرده و اعلام کردند که تدریس در این کلاسها باعث مشکلاتی در حیطه شناختی دانش‌آموزان می‌شود. به علاوه بعضی از مطالعات بر روی عمق دانش نظری دانش‌آموزان در کلاسهای چندپایه تمرکز کرده‌اند (Mason, 1994:73).

جدول شماره (۱) عناوین مختلف کلاس‌های چندپایه در کشورهای مختلف

معادل فارسی	معادل انگلیسی	معادل فارسی	معادل انگلیسی
مدرسه تک معلمی	One teachers school	کلاس‌های چند سنی	Multi age classroom
کلاس‌های چندسطح	Multi level classroom	کلاس‌های چند گروهه	Multi group classroom
کلاس‌های ترکیبی	Multiple classes	کلاس‌های چند توانایی	Multi ability classroom
کلاس‌های چندساله‌ای	Mixed - year	کلاس‌های چندپایه	Multi grade classroom
کلاس‌های مرکب	Composite classes	کلاس‌های مختلط	Mixed classroom
کلاس‌های چند استعداد	Multiple intelligence classroom	کلاس با گروه‌های متفاوت	Multi age grouping classroom

۱-۱. روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش را کلیه‌ی معلمان چندپایه شهرستان ماکو تشکیل می‌دهند که از این میان تعداد ۲۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی به‌عنوان نمونه انتخاب شد. همچنین نوع تحقیق بر اساس اهداف تحقیق، کاربردی و شیوه بررسی بر اساس طرح تحقیق، توصیفی - تحلیلی انتخاب گردید. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های پژوهش علاوه بر مصاحبه با معلمان از شیوه مطالعه منابع کتابخانه‌ای که شامل

اسناد و مدارک رسمی آموزشی، نتایج تحقیقات و مطالعات تطبیقی است، استفاده شده است. از آنجایی که داده‌ها نمایانگری از واقعیت‌ها، مفاهیم و دستورالعمل‌ها هستند، برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر از روش کیفی که شامل تدوین، تنظیم و شالوده ریزی و بیان مفهوم یا معنی انبوهی از داده‌های جمع‌آوری شده می‌باشد، استفاده شد.

۲. بحث و بررسی

در ارتباط با تهدیدات و چالش‌های آموزش در کلاس‌های چندپایه نتایج پژوهش بیانگر این است که یکی از مسائل اساسی در کلاس‌های چندپایه، نیروی انسان است. در این کلاس‌ها معمولاً معلم علاوه بر تدریس محتوای آموزشی، امور اداری مربوط به مدیر، معاون، متصدی امور دفتری و وظایف مربی بهداشت، معلم ورزش و غیره را نیز عهده‌دار است و از سوی دیگر او باید به‌عنوان یک پژوهشگر در آموزش کیفی و یک مشاور اجتماعی نیز ایفای نقش کند. این در حالی است که هیچ انگیزه اجتماعی، اقتصادی و ویژه‌ای برای آن‌ها فراهم نشده است. از سوی دیگر حق معلمان فارغ‌التحصیلی مراکز تربیت معلم هم برای تدریس در این کلاس‌ها، آمادگی، اطلاعات و تجربه مناسب ندارند و از هیچ آموزش پیش از خدمتی که زمینه‌ساز تجربه عملی و تفکر درباره تدریس چندپایه باشد، برخوردار نیستند. در مجموع برای معلمان چندپایه آموزش جداگانه وجود ندارد و آن‌ها ناچارند از طریق تجربه و آزمایش، روش‌هایی را مورد استفاده قرار دهند و هیچ تدبیری جهت ارتقای توانایی‌ها و صلاحیت ایشان جهت به‌کارگیری روش‌های مؤثر تبادل تجارب و اطلاعات اندیشیده نشده است. این دیدگاه که معلمان آموزش دیده برای تدریس تک پایه به طور اتوماتیک می‌توانند در کلاس‌های چندپایه تدریس کنند، غیرقابل قبول است و مخصوصاً که از کم‌تجربه‌ترین افراد در دسترس (سرباز معلم، آموزشیاران نهضت سوادآموزی) برای اداره این کلاس‌ها استفاده می‌شود. در مجموع مشکلات خاصی

همچون کمبود وقت، نقصان تجربه و کمبود اطلاعات معلمان مدارس چندپایه در امر تدریس و کلاس‌داری حرفه‌ای، نامناسب بودن فضای آموزشی و کمبود کلاس درس، عدم هماهنگی بین مدرسه و خانواده و کمبود تجهیزات آموزشی منجر به نارضایتی معلمان می‌گردد؛ مخصوصاً در مواردی که معلم به‌عنوان مدیر، دفتردار، خدمتگزار، معاون، نام‌ه‌رسان هم ایفای نقش می‌کند و در کلاس نیز باید بیش از یک معلم تک پایه مهارت، توانایی و اطلاعات داشته باشد (Mason, 1997:53). به‌طور کلی چالش‌ها و مشکلات آموزش در کلاس‌های چندپایه را در می‌توان در سه گروه مشکلات مربوط به معلمان، مشکلات مربوط به دانش‌آموزان و مشکلات مرتبط با امکانات طبقه‌بندی کرد:

جدول شماره (۲) چالش‌های اصلی آموزش در کلاس‌های چندپایه

چالش‌های اصلی کلاس‌های چندپایه		
۱	مشکلات مربوط به معلمان	<ul style="list-style-type: none"> • نداشتن امتیازات ویژه نسبت به معلمان تک پایه • برگزار نشدن دوره‌های ضمن خدمت مربوط به کلاس‌های چندپایه؛ • عدم آگاهی معلمان از روش‌های تدریس در کلاس‌های چندپایه • تأکید معلمان چندپایه بر پایه‌های اول و دوم و بی‌توجهی به سایر پایه‌ها؛
۲	مشکلات مربوط به دانش‌آموزان	<ul style="list-style-type: none"> • دوزبانه بودن دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه • مختلط بودن دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه • افت تحصیلی بیشتر دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه

<ul style="list-style-type: none"> • ضعف بنیۀ علمی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه • تنش زیاد دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه 		
<ul style="list-style-type: none"> • نامناسب بودن فضای آموزشی • کمبود تجهیزات و امکانات • کمبود وقت • پایین بودن سرانه دانش‌آموزی 	مشکلات مربوط به امکانات	۳

در ارتباط با فرصت‌ها و مزایای آموزش در کلاس‌های چندپایه نیز نتایج پژوهش حاضر بیانگر این است که در یک کلاس چندپایه دانش‌آموزان با سنین متفاوت وجود دارند؛ این دانش‌آموزان دوره‌های مختلف رشد جسمی و فکری را با نیازهای متفاوت می‌گذرانند که تعامل بین آنها در یادگیری اثرات زیادی دارد. معلم می‌تواند از برخی وسایل آماده شده برای همه پایه‌ها استفاده نماید و به این طریق در وقت و هزینه صرفه‌جویی شده و هم بر کارایی تدریس افزوده می‌گردد. در این کلاس‌ها می‌توان دانش‌آموزانی را که در بعضی از دروس عقب‌ماندگی دارند در پایه پایین‌تر قرار داد تا جبران کمبود بنمایند و به دانش‌آموزانی هم که پیشرفته هستند اجازه استفاده از درس سطح بالاتر را داد. دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر در جریان تکرار دروس سال‌های قبل خود قرار گرفته، این دروس برای ایشان تکرار می‌شود و یادگیری آن‌ها عمیق‌تر می‌گردد و بالعکس، دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر تا حدودی با درس‌های سال‌های بالاتر آشنا می‌شوند و این خود پیش‌زمینه‌ای برای یادگیری وسیع‌تر آن‌ها خواهد شد. پژوهش‌ها در این زمینه نشان می‌دهد که اگر دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه مشتاق باشند، آموزش تمام کلاس باید حول فعالیتی گسترده و باز بچرخد؛ برای مثال معلم می‌تواند تکلیف انشا را از طریق گسترش موضوع و با استفاده از بارش فکری آموزش دهد؛ در این زمینه دانش‌آموزان همه پایه‌ها می‌توانند در بحث‌های کلاسی شرکت نموده و موضوعات درسی را از

ابعاد مختلف مورد بررسی و بحث قرار دهند (Miller, 1996:105). به دانش‌آموزان فرصت می‌دهند، بر اساس مهارت‌ها، استعداد، علاقه، نوع شخصیت و میزان سن خود با یکدیگر همکاری کنند و باعث گسترده شدن حوزه تجربه‌ها و روابط اجتماعی دانش‌آموزی شود. با افزایش دامنه سنی دانش‌آموزان، سطح پیشرفت آنان را افزایش می‌دهد و سبب می‌شود دانش‌آموزان، دوستی‌های خود را بر اساس عوامل دیگری به جز سن نیز پایه‌ریزی کنند. برای دانش‌آموزان بزرگ‌تر فرصت فراهم می‌کند تا با درس‌دادن به دانش‌آموزان کوچک‌تر نقش معلم را بازی کنند و بهره‌گیری از یک معلم در چند سال تحصیلی متوالی سبب عمیق‌تر شدن پیوند بین معلم و دانش‌آموزان می‌شود. دانش‌آموزان پذیرش و تحمل دیگران را یاد می‌گیرند و زمانی که دانش‌آموزان بر اساس سطح توانایی خود آموزش ببینند، شرایط طبیعی‌تری برای آموزش فراهم می‌شود. به‌طور کلی می‌توان محاسن این کلاس‌ها را چنین بیان کرد:

- دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر در جریان تکرار دروس سال‌های قبل خود قرار می‌گیرند و مروری بر آموخته‌های پیشین خود خواهند که در تثبیت یادگیری مؤثر است.
- معلم می‌تواند از خود دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر برای آموزش دانش‌آموزهای پایه‌های پایین‌تر استفاده کند (این کار باعث بالارفتن عزت‌نفس دانش‌آموز شده و فشار کاری معلم را کم می‌کند).
- در این کلاس‌ها می‌توان جبران بعضی از عقب‌ماندگی‌های دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر را با قرار دادن آنها در جریان آموزشی پایه‌های پایین‌تر کرد.
- در وقت و هزینه می‌توان صرفه‌جویی کرد به‌این ترتیب که معلم می‌تواند از برخی وسایل آماده شده برای همه پایه‌ها استفاده نماید.

- تعامل بین دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر و پایین‌تر باعث ایجاد انگیزه در یادگیری می‌شود و همچنین می‌توانند از همدیگر بیاموزند (یعنی یک دانش‌آموز هم می‌تواند از دوستانش یاد بگیرد و هم یاد بدهد).
- دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر تا حدودی با درس‌های سال‌های بالاتر آشنا می‌شوند و این خود پیش‌زمینه‌ای برای یادگیری وسیع‌تر آنها خواهد بود.

۳. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر که تحت عنوان آسیب‌شناسی آموزش در کلاس‌های چندپایه انجام شد به دنبال بررسی معایب و مزایای آموزش در این مدارس بود. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که کلاس‌های چندپایه معایبی از جمله: نامناسب بودن فضای آموزشی، کمبود تجهیزات و امکانات، کمبود وقت، پایین بودن سرانه دانش‌آموزی، برگزار نشدن دوره‌های ضمن خدمت مربوط به کلاس‌های چندپایه؛ عدم آگاهی معلمان از روش‌های تدریس در این کلاس‌ها، تأکید معلمان چندپایه بر پایه‌های اول و دوم و بی‌توجهی به سایر پایه‌ها؛ داشتن اطلاعات کم و تازه کار بودن معلمان، دوزبانه بودن دانش‌آموزان، مختلط بودن دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه، افت تحصیلی بیشتر، دانش‌آموزان نسبت به کلاس‌های تک پایه، ضعف بنیة علمی دانش‌آموزان، تنش زیاد دانش‌آموزان را دارند. همچنین یافته‌های پژوهش نشانگر این نکته بود که علاوه بر معایب بالا آموزش در این کلاس‌ها دارای مزایایی هست؛ از جمله این که در این کلاس‌ها می‌توان دانش‌آموزانی را که در بعضی از دروس عقب‌ماندگی دارند در پایه پایین‌تر قرار داد تا جبران کمبود بنمایند و به دانش‌آموزانی هم که پیشرفته هستند اجازه استفاده از درس سطح بالاتر را داد. دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر در جریان تکرار دروس سال‌های قبل خود قرار گرفته این دروس برای ایشان تکرار می‌شود و یادگیری آن‌ها عمیق‌تر می‌گردد و بالعکس، دانش‌آموزان پایه‌های پائین‌تر تا حدودی با درس‌های سال‌های بالاتر آشنا می‌شوند و

این خود پیش‌زمینه‌ای برای یادگیری وسیع‌تر آن‌ها خواهد شد. به دانش‌آموزان فرصت می‌دهند، بر اساس مهارت‌ها، استعداد، علاقه، نوع شخصیت و میزان سن خود با یکدیگر همکاری کنند و باعث گسترده شدن حوزه تجربه‌ها و روابط اجتماعی دانش‌آموزی شود. با افزایش دامنه سنی دانش‌آموزان، سطح پیشرفت آنان را افزایش می‌دهد و سبب می‌شود دانش‌آموزان، دوستی‌های خود را بر اساس عوامل دیگری به جز سن نیز پایه‌ریزی کنند. برای دانش‌آموزان بزرگ‌تر فرصت فراهم می‌کند تا با درس‌دادن به دانش‌آموزان کوچک‌تر نقش معلم را بازی کنند و بهره‌گیری از یک معلم در چند سال تحصیلی متوالی سبب عمیق‌تر شدن پیوند بین معلم و دانش‌آموزان می‌شود. با توجه بررسی انجام شده برای بهره‌گیری بهتر از کلاس‌های چندپایه در شهرستان ماکو راهکارهای زیر به‌عنوان پیشنهاد ارائه می‌گردد:

- باتوجه‌به آمار این کلاس‌ها سرانه‌های واریزی بسیار ناچیز است و چون این کلاس‌ها در مناطق محروم دایر می‌باشد؛ لذا کمک‌های مردمی نیز ناچیز خواهد بود پس در نتیجه تجهیز این مدارس از طریق مدیر این مدارس میسر نخواهد شد پس پیشنهاد می‌شود مسئولان محترم جهت تجهیزات و امکانات برای این مدارس بودجه‌ای خاص در نظر بگیرند تا معلمان راحت‌تر بتوانند با وسایل آموزش مناسب مطالب را به دانش‌آموزان ارائه دهند و خود بچه‌ها در یادگیری خود شریک باشند.
- مسئولان در بازدید از این کلاس‌ها و مدارس مقداری سطح توقع خود را پایین بیاورند چون واقعیت این است که اداره کلاس پنج پایه با ۱۹ نفر دانش‌آموز قطعاً با یک کلاس تک پایه ۱۴ نفری تفاوت خواهد داشت
- اگر بهترین برنامه‌های درسی تولید شود ولی معلمان قوی و آگاه به برنامه آن را اجرا و در کلاس درس ارائه ندهند آن برنامه محکوم به شکست

خواهد پس به مدیر آموزگاران محترم پیشنهاد می‌شود که حتماً سطح آگاهی و کارایی خود را با مطالعه و تحقیق بالا ببرند.

- دایر نمودن کلاس‌های ضمن خدمت برای کلیه مدیران مدارس چندپایه در خصوص شیوه‌های مدیریت و اداره این مدارس.
- استفاده از تجارب معلمان پنج و چندپایه برای اداره کلاس‌های درس که در سطح مناطق موفق هستند.
- مدیریت کلاس‌های چندپایه و شیوه اداره‌ی این کلاس‌ها به قدرت و توانایی و استعداد ذاتی معلمان نیز بستگی دارد پیشنهاد می‌شود معلمانی که این توانایی در خود سراغ ندارند به مدارس تک پایه یا کارهای خدماتی مشغول شوند.

منابع

- آقازاده، محرم (۱۳۸۹). راهنمای آموزش در کلاس‌های چندپایه؛ تهران، نشر آبیژ اسدی، پری (۱۳۸۰). بررسی مشکلات روش‌های موجود تدریس و کلاس‌های چندپایه؛ آموزش و پرورش اصفهان
- بشیری حدادان، کلثوم (۱۳۹۲). «توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس‌های چندپایه کلیر»، مجله پژوهش‌های یادگیری و آموزش، شماره ۷، دانشگاه شاهد، تهران
- خاکزاد و همکاران (۱۳۹۵). «بررسی و مقایسه یادگیری ضمنی و پیشرفت تحصیلی در کلاس‌های چندپایه دوره ابتدایی»، فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناسی.
- جواهری، منوچهر (۱۳۷۹). مدیریت تحول؛ تهران، دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش، تهران
- ده بندی، زینب (۱۳۸۹). مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تجمیع شده و کلاس‌های چندپایه دوره ابتدایی استان مازندران؛ آموزش و پرورش مازندران

شکوهی، غلامحسین (۱۳۸۵). **تعلیم و تربیت و مراحل آن**؛ مشهد: نشر آستان قدس رضوی.

شعبان‌نژاد، رضا، کرمی، محمدرضا (۱۳۹۴). «بررسی موانع و مشکلات مدیریت کلاس‌های چندپایه ابتدایی در فرایند تدریس از منظر آموزگاران مدارس چندپایه‌ی ابتدایی ناحیه ۱ قزوین»، **اولین همایش علمی پژوهشی روان‌شناسی، علوم تربیتی و آسیب‌شناسی جامعه**

صافی، احمد (۱۳۷۹). **سازمان قوانین آموزش و پرورش**؛ تهران: نشر بعثت.

طاهری زاده، سمانه (۱۳۹۳). «کلاس‌های چندپایه و برنامه درسی مغفول»، **اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی**.

عزیزی، نعمت‌الله (۱۳۸۹). «مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوم ابتدایی تک پایه و چندپایه در زبان فارسی»، **پژوهش‌های آموزش و یادگیری**، تهران: دانشگاه شاهد.

علاقه بند، علی (۱۳۷۲). **جامعه‌شناسی آموزش و پرورش**؛ تهران: انتشارات بعثت.

کوچکی، نریمان، عباسی، منصور (۱۳۷۴). **بررسی مسائل و مشکلات کلاس‌های چندپایه شهر بیجار**؛ سازمان آموزش و پرورش کردستان.

محمدی، کیومرث (۱۳۷۶). **بررسی مقایسه تحصیلی دانش‌آموزان تحت تدریس معلمان چندپایه و تک پایه**، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه اصفهان.

Blum, Nicole., Diwan, Rashmi (2007). **Small, Multigrade Schools and Increasing Access to Primary Education in India: National Context and NGO Initiatives**. http://www.create-rpc.org/pdf_documents/PTA_17.pdf

Mulryan, c. (2007). **The preparation of teachers for multigrade teaching**. *Teaching and Teacher Education*, 23, 501–514

Maxwell, M, (2000). " **From novice to no know-how: a longitudinal study of implicit motor learning** ". *Journal of sport science*, 18, 111-120

Mason, D., & Burns, R. (1997). **Reassessing the effects of combination classes**. *Educational Research and Evaluation*, 3(1), 1–53

Mason, D.A, and Burns, RB. (1994). "A **Review of the literature on combination classes**". Riverside: University of California, California educational research cooperative.

Miller, B. A. (1996), **a basic understanding of multiage grouping Teacher Readiness Planning and Parent Involvement Required for Successful Practice**, *the school administrator*, vol53, pp 123 - 142

